

Позитивни и негативни импликации от трудовата мобилност на български граждани в страните-членки на мрежата EURES

Ивайло Цочев

Abstract: *The paper introduces and analyzes the positive and negative implications of the labour mobility of Bulgarian citizens to other member countries of the European network for employment services – EURES. Special attention is devoted to the direct implications of this very complex process for the internal labour market in Bulgaria, the economic and financial situation, the political system of the country, as well as for certain positive changes in the national mentality. The paper concludes that the provision of a direct and precise answer to the question whether this phenomenon could be estimated as predominantly positive or negative for the country, is hardly possible. At the same time, the paper suggests that with regard to the process, the Bulgarian government and the state authorities should implement a set of respective and adequate policies, aimed at the best interest of the country.*

Key words: *European Union, Free Movement of Labour, EURES, Labour market, Labour force*

УВОД

Трудовата емиграция на българските граждани съществуваше и в периода преди 10 ноември 1989г., но в много по-ограничени, строго наблюдавани и стриктно контролирани от социалистическата държава, мащаби, най-вече като трудова заетост в определени региони и промишлени отрасли на бившия Съветски съюз, както и под формата на икономическа, културна, военна и образователна подкрепа, оказвана от НР България на така наречените „приятелски” и „братски” държави в Азия, Африка и Централна Америка.

Характерно за този вид трудова емиграция бе, че тя не водеше до трайно установяване на българските граждани в чужбина, като по правило, те бяха абсолютно задължени, да се завърнат в нашата страна след края на своите трудови договори. Съществуваша и много малък брой изключения (по-точно нарушения на тези правила) – така наречените „невъзвращения”, които, нарушавайки строгите разпоредби на социалистическата държава, трайно се установяваха в чужбина, с всички произтичащи от това, както за тях самите, така и за техните семейства и роднини, живеещи в Народна република България, рискове и изключително неблагоприятни последици.

Веднага след началото на демократичните промени и последвалата тежка финансова и икономическа криза в края на 1990г. и началото на 1991г., хиляди наши сънародници се възползваха от предоставената им свобода и емигрираха във високоразвитите страни от Централна и Западна Европа.

Миграционният процес на българските граждани се интензифицира допълнително след неконтролируемото разрастване на организираната престъпност в началото и средата на 90-те години на миналия век, банковата криза, хиперинфлацията и икономическия срив на държавата в началото на 1997г., отпадането, считано от 10 април 2001г., на визовия режим, касаещ пребиваването на български граждани в страните-членки на Шенгенското пространство, приемането на 1 януари 2007г. на Република България за страна-членка на Европейския съюз, както и след **окончателното премахване, считано 1 януари 2014г., на всички ограничителни мерки (преходни разпоредби) спрямо свободното движение на български работници в държавите-членки на Съюза (ЕС-28)**.¹⁸⁷

Темата на настоящата статия е тясно свързана с дилемата относно концепциите за национализма и федерализма в ЕС и в по-общ план, за патриотизма и глобализма (космополитизма).

¹⁸⁷ Вж. Цочев, И. *Специфика на трудовата мобилност на български граждани в страните-членки на мрежата за услуги по заетостта EURES*, Русенски университет „Ангел Кънчев”, 2014

Все още сме твърде далеч от създаването на европейска федерация и своеобразни Съединени Европейски Щати, а националистическите, еврскептичните и крайнодесни партии, в настоящия контекст на силно изострена международна обстановка и тежка миграционна криза, рязко увеличават своя потенциал и политическо влияние, най-вече за сметка на либералните, левите и левоцентристки партии.¹⁸⁸

В този контекст, ще разгледаме темата преимуществено от гледна точка на българските национални интереси, отчитайки широко известния и логичен факт, че конкретно за нашата страна, броят на българските емигранти в другите европейски страни (изходящ поток), е многократно по-голям от броя на имигрантите от тези държави, които живеят и работят в България (входящ поток).

ПОЗИТИВНИ ИМПЛИКАЦИИ ОТ ТРУДОВАТА МОБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В СТРАНИТЕ-ЧЛЕНКИ НА МРЕЖАТА EURES

1. Позитивни последици за състоянието на вътрешния пазар на труда

1.1 Намаляване на нивото на безработица

Известни и широко дискутирани са актуалните тенденции на много тежки и трайно задълбочаващи се социално-икономически дисбаланси между отделните региони на нашата страна. Съществуват мнения, че България вече се дели на „Южна и Северна България“, на „София и останалите“ или на „София, линията „Тракия“ (София - Стара Загора – Пловдив - Бургас) и останалите“ или на „София, Черноморието и останалите“ и т.н.

Докато в столицата, нивата на безработица се доближават до статистическите нива, определяни като състояние на „пълна заетост“ (според данните на Агенция по заетостта - 2,8% за м. октомври 2015г.), а за страната като цяло се наблюдават положителни тенденции (9.5%), в определени региони (Северозападна България, Родопите, части от Североизточна България и други), ситуацията е критична (за област Видин - 22,3 %).¹⁸⁹

Едновременно с това, заплащането на труда в София, не само (понякога в пъти - в зависимост от различните сектори), надвишава това в страната, но и продължава да расте с много по-бързи темпове.¹⁹⁰

В тази конкретна ситуация, за много наши сънародници, живеещи извън столицата (или няколкото други по-големи български градове, характеризиращи се със стабилни и подобряващи се социално-икономически показатели) и не разполагащи с приемливи възможности за заетост, емиграцията в по-развитите европейски държави се явява единственият шанс за адекватна трудова реализация и за получаване на едно нормално заплащане на техния труд, което да осигури достойно съществуване, както за тях, така и за техните семейства.

1.2 Повишаване на качеството на работната сила

Неоспорим факт е, че болшинството европейски държави и почти всички държави-членки на мрежата EURES се характеризират с едно по-високо (от това в нашата страна), ниво на социално-икономическо, промишлено и технологично развитие. Причините за тази ситуация са изключително комплексни – исторически, политически, културологични, психологически и т.н.

¹⁸⁸ Вж. *Lemonde.fr, Elections régionales : « Choc » et « menace » du FN font la une des quotidiens régionaux*, 2015. < http://www.lemonde.fr/elections-regionales-2015/article/2015/12/07/choc-et-fn-aux-portes-du-pouvoir-font-la-une-des-quotidiens-regionaux_4826580_4640869.html>

¹⁸⁹ Вж. Агенция по заетостта, *Приложение 1 - Равнище на безработица, предлагане и търсене на трудовия пазар*, 2015. < <http://www.az.government.bg/bg/stats/view/2/165/>>

¹⁹⁰ Вж. Огнян Георгиев, *България на три скорости*, Capital.bg, 2015.

<http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2015/03/20/2496147_bulgariia_na_tri_skorosti/>

Предвид този факт, една естествена и логична последица от трудовата емиграция на българските граждани в страните от мрежата EURES е, че след известен престой и работа в тези по-развити държави, тяхната професионална квалификация и техният експертен потенциал се повишават. Повишава се и тяхната производителност на труда, работната им дисциплина, способността им за работа в екип, тяхното самосъзнание и разбиране за едно съвместно, професионално и коректно изпълнение на трудовите задължения и не на последно място, тяхната интеркултурна компетентност и техните чуждоезикови познания.

В същото време, в положителна насока, се променят и техните изисквания към работодателите, към нормалните, безопасни и здравословни условия за полагане на труд, както и отношението им към спазването на трудовото законодателство.¹⁹¹

1.3 Хармонизиране на нивото на заплащане на труда

Отвореният общ европейски пазар на труда способства за конкурентността при търсенето на работна сила и съответно, за едно хармонизиране на нивото на заплащане в България спрямо това в по-развитите европейски държави.

Важно е да отбележим, че по този показател нашата държава традиционно и твърдо заема незавидното последно място в ЕС и ЕИП.

Според данните на Евростат за втората половина на 2015г., минималното месечно брутно заплащане от 380 лева (194.29 евро) е в пъти по-ниско от минималното месечно брутно заплащане в повечето други страни от ЕС и ЕИП и дори около 10 пъти по-ниско от това в Люксембург (за сравнение - в Румъния то е 234.77 евро, в Словакия – 380.00 евро, в Словения – 790.73 евро, в Белгия – 1501.82 евро, в Нидерландия - 1,507.80 евро и в Люксембург – 1,922.96 евро).¹⁹²

Минималното и средното ниво на заплащане на труда в България би могло да се окачестви не само като обидно ниско (спрямо средноевропейското), но и като несъответстващо на реалното съотношение между производителността на труда в България и средноевропейската. Нормално е да изоставаме значително по този показател спрямо „старите“ страни-членки на ЕС, но е недопустимо минималното и средното ниво на заплащане на труда в нашата страна да бъде в пъти по-ниско от това в някои „нови“ страни-членки със сходна историческа съдба, с територия и население, по-малки от тези на България, неразполагащи с нашите географски и климатични условия и по-бедни по отношение на наличните природни ресурси. Като пример, бихме могли да посочим Словакия, чието правителство вече прие решение за ново повишаване на минималното месечно брутно заплащане до 405,00 евро.¹⁹³

Вследствие на свободното движение на работната сила, заплащането на труда в нашата страна, макар и бавно се повишава, като за определени отрасли (например за сектора на информационните и комуникационни технологии), то вече се доближава до средноевропейските нива.

Тук отново следва да споменем за огромните регионални дисбаланси в рамките на нашата страна, като посочените тенденции са характерни най-вече за София и за няколко от по-големите градове, докато в други части на България, заплащането на труда остава все така ниско, до степен, че все повече се говори за феномена

¹⁹¹ Вж. Emma Dumont, *Quels sont les avantages d'avoir un premier emploi à l'étranger?*, linkedin.com, 2015. <<https://www.linkedin.com/pulse/quels-sont-les-avantages-davoir-un-premier-emploi-à-létranger-dumont?trk=hp-feed-article-title-hpm>>

¹⁹² Вж. Eurostat, *Monthly minimum wages - bi-annual data*, 2015. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_cur&lang=en>

¹⁹³ Вж. Pravda.sk, *Fico podpísal zvýšenie minimálnej mzdy na 405 eur*, 2015.

<<http://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/370816-fico-podpisal-zvyshenie-minimalnej-mzdy-na-405-eur/>>

„работещи бедни“, които „оцеляват само със заеми“ и съответно, биват въввлечени в една своеобразна „дългова спирала“.¹⁹⁴

2. Позитивни последици върху финансовото състояние и икономиката на страната

2.1 Нетни приходи в българската икономика

Както е широко известно, към настоящия момент, нашите емигранти са вече най-важният стабилизиращ икономически фактор за определени региони в страната, както и един от най-големите чуждестранни инвеститори в България, при това, отчитайки единствено официалните данни. **Според статистическите данни на БНБ, за първите 8 месеца на 2015г., българите зад граница са изпратили под формата на парични преводи, изпратени по банков път, както и посредством услугите на финансовите компании за парични преводи, общо 567 млн. евро (над 1.1 млрд. лева).**¹⁹⁵

Много от тях инвестират значителни (за българските стандарти) парични суми, в закупуването на недвижими имоти (главно в София, големите градове и на Черноморието), както и в тяхното обзавеждане или ги влагат в поддръжката и реновирането на своите собствени домове, също така ползват туристически, медицински или различни други видове стоки и услуги.

Не трябва да се пренебрегва и финансовата и морална подкрепа, която емигрантите оказват на своите родители и по-възрастни роднини, които, предвид масово срещания и изключително (дори обидно) нисък размер на пенсионните плащания в нашата страна, живеят около и под статистическия праг на бедността.¹⁹⁶

2.2 Индиректни приходи в българската икономика

Както е известно, натискът върху българската финансова система, който оказват различните видове социални плащания, е огромен. В тях се включват и плащанията от страна на НОИ, на обезщетения за безработица и здравни осигуровки на регистрираните в ДБТ търсещи работа лица.

Бихме могли да разгледаме и конкретен казус – ежегодното организиране на Европейските дни на труда (ЕДТ) за кадри в туризма и ресторантьорството през м. октомври (след края на активния туристически сезон в България и освобождаването на сезонно заетия в бранша персонал). Събитието традиционно се организира от Агенция по заетостта и мрежата EURES, най-често в Бургас или Варна и в резултат от неговото провеждане на българските граждани със съответната квалификация, трудов опит и езикови познания, се предлагат атрактивни възможности за временна и сезонна заетост в Германия, Австрия, Швейцария, Италия и други европейски страни с развит зимен туризъм.

Вместо да получават тези обезщетения за периода от м. октомври до м. април (каквато всъщност, е и често срещаната практика в много черноморски общини), добре подготвените кандидати, ще намерят заетост в друга европейска държава, която ще им осигури отлични (за българските стандарти) доходи, ще им предостави добри възможности за придобиване на професионален опит и едновременно с това, ще намали натиска върху социалната система на нашата страна.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Вж. Dnevnik.bg, *Всеки пети българин е беден*, 2015.

<http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2015/10/16/2630149_vseki_peti_bulgarin_e_beden/>

¹⁹⁵ Вж. Segabg.com, *Емигрантите са внесли повече пари у нас отколкото инвеститорите*, 2015.

<<http://www.segabg.com/article.php?id=774086>>

¹⁹⁶ Вж. Георги Папакочев, *Добре, че са българите в чужбина*, Dw.com, 2014.

<<http://www.dw.com/bg/добре-че-са-българите-в-чужбина/a-17518399>>

¹⁹⁷ Вж. Агенция по заетостта, *Европейски дни на труда*, 2015.

<<http://eures.bg/news.asp?id=8&nid=277&page=1>>

3. Придобиване на интеркултурен и международен опит

3.1 Позитивна промяна в обществения морал

По отношение на състоянието на правовата държава, политическата култура, реда и законността, за огромно съжаление, България (заедно с нашата северна съседка Румъния), заема последните две места в ЕС, за което свидетелстват и продължаващият вече повече от 8 години, режим на мониторинг от страна на Европейската комисия в рамките на „Механизма за сътрудничество и проверка“ (*“Cooperation and verification mechanism”*), както и фактът, че въпреки положените огромни политически и административни усилия, инвестирани финансови и човешки ресурси и предложени варианти за плавен и поетапен преход, нашата страна все още не е част от общото Шенгенското пространство.¹⁹⁸

По всеобщо мнение, в това своеобразно съревнование за „почетното“ предпоследно място, Румъния (макар и благодарение прилагането на законодателни мерки, които не се оценяват еднозначно), е вече далеч преди България, в която ключови реформи в сферата на сигурността и правосъдната система се забавят прекалено дълго, с всички произтичащи от това, негативни последици, най-вече – липсата на конкретни резултати в борбата с корупцията и организираната престъпност, както и ефективни наказания за водещи политически фигури и за представители на съдебната система.¹⁹⁹

В тази връзка, престоят в друга европейска държава с утвърден правов ред и високо развити обществен морал и политическа култура (формиран при различни исторически обстоятелства и в продължение на дълги столетия), със сигурност променя мисленето и отношението към голяма част от негативните и уродливи явления в нашето общество и в същото време, способства за формирането на нов обществен морал, стоящ в основата на едно демократично и гражданско общество.

3.2 Позитивна промяна в народопсихологията

Всички българи, живели и работили в по-развитите европейски държави, отбелязват, че са се срещнали с един по-различен манталитет и с национални култури, характеризиращи се с много повече реалистичен оптимизъм, рационалност, позитивизъм, кооперативност, диалогичност, толерантност спрямо различията, умение за деескалация и разрешаване на конфликтите, способност за работа в екип, уважение спрямо законите и правилата, както и респект спрямо формалните и неформалните обществени авторитети.²⁰⁰

Причините за тези различия спрямо българската народопсихология, са отново изключително комплексни – исторически, политически, културологични, религиозни, географски, икономически и т.н.

Все пак, в тази връзка следва да отбележим, че съвсем естествено, промененият манталитет на завърналите се от чужбина („чужденците“) е (до известна степен), в дисхармония и дисбаланс спрямо този на тези български граждани, които никога или почти никога не са напускали (с цел по-продължителен престой – обучение, специализация, стаж или трудова заетост), родната си страна или дори, своето родно място („местните“).

¹⁹⁸ Вж. European Commission, CVM, *Assessing ongoing progress by Bulgaria and Romania*, 2015. <http://ec.europa.eu/cvm/index_en.htm>

¹⁹⁹ Вж. Adevarul.ro, *Macovei, nominalizată în Bulgaria pentru un premiu destinat celor care luptă împotriva coruptiei*, 2015. <http://adevarul.ro/news/politica/macovei-nominalizata-bulgaria-premiu-destinat-celor-lupta-coruptiei-1_5563049fcfbe376e359327b6/index.html>

²⁰⁰ Вж. Николай Цеков, *Ползата от българите в чужбина*, Dw.com, 2014. <<http://www.dw.com/bg/ползата-от-българите-в-чужбина/a-17451967>>

Характерното за тази ситуация е, че в общия случай, „чужденците“ разполагат с богат интеркултурен опит и осъзнават, че причините за конфликта са чисто културологични, докато „местните“ са много по-склонни, да ги търсят в сферата на междуличностните отношения и характеровите различия, както и по плоскостта „добро - лошо“, „правилно - неправилно“, „нормално – странно“ и съответно „трябва – не трябва“.²⁰¹

3.3 Укрепване на идеята за европейското единство

Престоят в друга европейска държава предоставя възможност за директно докосване до чужди култури, за изучаване на чужди езици, за запознаване с историята, географията и народопсихологията на приемащата държава, за формиране на ползотворни лични, академични и професионални контакти и т.н.

Съвсем естествено, всички тези аспекти способстват за по-доброто опознаване и обличаване на европейските народи, за премахването на формирани се през вековете предразсъдъци, стереотипи и негативни исторически наславания, както и за интензифициране на европейското сътрудничество във всички сфери.

Това е от изключителна важност в конкретния, много тежък за европейското единство момент, когато се издигат нови разделителни и защитни стени (в реалния смисъл на тази дума), увеличават се разногласията и взаимните обвинения между страните-членки (най-вече, във връзка с имигрантската криза), говори се за практическо суспендиране на ключови договорености (Шенгенското споразумение за премахване на граничния контрол на вътрешните граници и единна визова система и Дъблинското споразумение относно приемането на бежанци), рязко расте популярността на евроскептичните партии и дори се чуват гласове за „края на Европейския съюз“.²⁰²

НЕГАТИВНИ ИМПЛИКАЦИИ ОТ ТРУДОВАТА МОБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В СТРАНИТЕ-ЧЛЕНКИ НА МРЕЖАТА EURES

1. Негативни последици за състоянието на вътрешния пазар на труда

1.1 „Изтичане на мозъци“ (*“Brain drain”*)

Износът на кадри и най-вече на най-образованите, най-висококвалифицираните, най-адаптивните и най-амбициозни професионални кадри, сам по себе си, със сигурност оказва силно негативно влияние върху икономиката на всяка една държава.²⁰³

Все пак, следва да направим уточнението, че според редица изследователи, при свободното движение на работници в рамките на ЕС, ЕИП и Швейцария, не трябва да говорим за „изтичане на мозъци“, а за трудова мобилност в рамките на едно общо европейско пространство, в което икономиките и финансовите системи на страните-членки са много силно корелирани и съществуват устойчиви механизми за съвместни проекти, трансфер на експертни знания и водещи технологии, сътрудничество и взаимопомощ.

Според тях, за „изтичане на мозъци“ може да се говори само тогава, когато кадрите емигрират към (високоразвити) страни извън мрежата EURES - като САЩ, Канада, Австралия, ЮАР, Нова Зеландия, Япония, Китай, Бразилия и др. Тази теза е, разбира се, твърде дискуссионна и не се споделя от мнозина други изследователи,

²⁰¹ Вж. Хофстеде, Херт Ян и др. *Изследване на културата: Упражнения, истории и синтетични култури*, Класика и стил, 2003

²⁰² Вж. István Pogány, Viktor Orbán, *Refugees And The Threat To Europe*, Socialeurope.eu, 2015. <<http://www.socialeurope.eu/2015/11/viktor-orban-refugees-and-the-threat-to-europe/>>

²⁰³ Вж. Davide Mancino, *Cervelli in fuga, un problema non solo italiano. Ecco chi sono e dove vanno i nostri emigranti*, Espresso.repubblica.it, 2015. <<http://espresso.repubblica.it/inchieste/2015/03/31/news/cervelli-in-fuga-chi-sono-dove-vanno-italiani-emigranti-1.206680>>

които не подкрепят идеята за европейски федерализъм, а разглеждат ЕС като съставен от суверенни, независими държави, защитаващи преди всичко своите национални (политически, икономически и финансови) интереси.

Все пак, тук следва да отбележим, че държавата-износител на висококвалифицирани кадри (*source country*), със сигурност губи средствата, инвестирани (пряко или косвено) в образованието и професионалната квалификация на тези свои граждани (безплатно основно и средно образование, обучение по държавна поръчка във висшите учебни заведения, безплатно професионално обучение, различни видове образователни и социални стипендии и т.н.).

Поради тази причина, съществуват мнения, че специалистите, започващи работа в чужбина, трябва да възстановят (под една или друга форма, посредством еднократно или разсрочено плащане), разходите, които държавата-износител е инвестирала в тяхното образователно и професионално развитие, тъй като те започват да внасят своя принос за икономическото развитие, просперитета и финансовата стабилност на държавата-вносител (*target country*).

Отново, въпросът как на практика следва да се прецизира, осъществи и контролира този процес на реимбурсация на разходите за образование и професионално обучение, е силно дискуссионен.

1.2 Недостиг на висококвалифицирани кадри в определени икономически сектори

Вследствие на демографската криза и трудовата емиграция, българската икономика вече изпитва недостиг от висококвалифицирани компютърни специалисти, инженери, лекари, медицински сестри, технолози и технически кадри в областта на машиностроенето, енергетиката, електрониката, електропромишлеността, шофьори, готвачи и т.н.

Всъщност, в нашата страна е налице дисбаланс на вътрешния пазар на труда, при който търсенето на работната сила в определени сектори, превишава (понякога многократно) предлагането.²⁰⁴

При тази ситуация, при една еластичност на пазара, би следвало работодателите в тези сектори, да реагират адекватно, като повишат атрактивността на своите оферти – подобрят заплащането, условията на труд, работната атмосфера, технологичното обезпечаване, перспективите за професионално и кариерно развитие, допълнителното материално стимулиране и т.н.

Положителният аспект на тази очевидно неблагоприятна за българската икономика ситуация е, че на практика, горепосоченият дисбаланс на вътрешния пазар на труда, в по-голяма или в по-малка степен, допринася за хармонизиране на нивото на заплащане на труда в рамките на общия европейски пазар на труда. В случая на България, това означава постепенно повишаване на нивото на заплащане на труда в тези сектори и неговата плавно доближаване до нормалните средноевропейски нива.²⁰⁵

2. Негативни последици върху финансовото състояние и икономиката на страната

2.1 Натоварване на социалната система

Трудовата емиграция, без съмнение, задълбочава тежката демографска криза в нашата страна.

²⁰⁴ Вж. Money.bg, *Бизнесът изпитва остър „глад“ за 190 професии*, 2015.

<http://money.bg/economics/biznesat-izpitva-ostar-glad-za-190-profesii.html?utm_source=news&utm_medium=banner&utm_campaign=RSS>

²⁰⁵ Вж. Паулина Михайлова, *(Без)работна ръка*, Capital.bg, 2015.

<http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2015/10/16/2630214_bezrabotna_ruka/?ref=embedfp&source=www.dnevnik.bg>

В определени региони (Северозападна България, Родопите, части от Североизточна България, Странджа-Сакар и други), ситуацията е критична, като дори и в областни градове с относително стабилни и бавно подобряващи се социално-икономически показатели (например – Русе, Плевен, Велико Търново и др.), е налице отрицателен демографски тренд.

По правило, емигрират по-млади български граждани, които са сред най-квалифицираните, най-образованите, но също така и сред най-адаптивните и най-предприемчивите.

Това води както до директно (емигриралите лица вече не произвеждат вътрешен продукт за България, а за приемащите страни), както и до индиректно намаляване на трудовактивното население, поради това, че децата на емигрантите, също (най-вероятно) или веднага започват да работят или в определен момент в бъдещето, ще започнат да работят в чужбина, а не в България.

В резултат на това, съотношението между трудовактивното и трудово неактивното население (сред които, най-голям брой представляват пенсионираните български граждани), се променя неблагоприятно (намалява), което, при преобладаващата у нас солидарна пенсионна система, при която едва 47% от парите за пенсии се формират от осигурителните вноски на работещи хора, огромният дефицит в системата за обществено осигуряване непрекъснато се разраства и се компенсира със средства от държавния бюджет.²⁰⁶

2.2 Задълбочаване на регионалните различия и дисбаланси

Трудовата мобилност може да се превърне във фактор за практическото обезлюдяване на обширни райони, тъй като трудовактивното население заминава „на гурбет“ в чужбина или в по-добрия случай, в София или в няколко други големи български градове, характеризиращи се със стабилни и подобряващи се социално-икономически показатели.²⁰⁷

При това положение, ръстът на инвестициите в тези региони е изключително нисък, обемът на производения в тях продукт устойчиво намалява и тяхното социално-икономическо положение прогресивно се влошава.

От една страна, приносът на тези региони към държавния бюджет (данъци, такси, акцизи и т.н.), рязко спада, от друга страна, поради лошата конюнктура, неблагоприятната бизнес среда, високата безработица и бедността, социалните плащания към жителите на тези региони се увеличават, което води до натоварване и дефицит на държавния бюджет.

В тази връзка, на 17 ноември 2015г., МРРБ публикува първа част от проекта на „Целенасочена инвестиционна програма в подкрепа на развитието на Северозападна България, Родопите, Странджа-Сакар, пограничните, планинските и полупланинските слабо развити райони“, в рамките на която „с целенасочената намеса на държавата ще се подпомага преодоляването на ключови проблеми като негативните демографски процеси, силните вътрешни и външни миграционни процеси, липсата на работни места и ниските доходи, ограничения достъп и ниското качество на предлаганите публични услуги.“.

²⁰⁶ Вж. Николай Цеков, *Демографското потъване на България*, Dw.com, 2014. < <http://www.dw.com/bg/демографското-потъване-на-българия/a-17354488>>

²⁰⁷ Вж. Николай Цеков, *Ползата от българите в чужбина*, Dw.com, 2014. <<http://www.dw.com/bg/ползата-от-българите-в-чужбина/a-17451967>>

3. Негативни последици върху политическата система на страната

3.1 Промяна на структурата на българските избиратели

Както вече бе посочено в т. 2.1, по правило, емигрират по-млади български граждани, които са сред най-квалифицираните, най-образованите, но също така и сред най-адаптивните и най-предприемчивите, т.е. най-прогресивната и най-модерно мислеща част от българското население.

На практика, тези представители на българското общество, престават активно да участват в политическия живот на България. Участието им в този процес се свежда най-вече до гласуването в изборните секции в чужбина, по време на различните видове избори. От друга страна, дори и това не винаги е възможно, по чисто практически (логистични) причини – въпреки положените от страна на МВНР усилия за увеличаване на броя на изборните секции в редица европейски държави (в по-големи градове), процесът на гласуване, продължава да бъде, все така, свързан с голям разход на време, усилия и средства.

Тук следва да прибавим и фактът, че нашите сънародници в чужбина са заети преди всичко със своите (често съвсем нелеки) екзистенциални проблеми, свързани с тяхната професионална и житейска реализация и материалното обезпечаване на своите семейства, при което, политическите процеси, проблемите и актуалните тенденции в развитието на нашата страна (съвсем естествено), остават до известна степен, на по-заден план.

Ситуацията би могла да се подобри значително след (евентуалното) въвеждане на дистанционното гласуване по електронен път, подкрепено от 69.50% от гласувалите в националния референдум, проведен на 25 октомври 2015г.

3.2 Промяна на структурата на политически активните лица и политическия елит

Както вече бе посочено, по отношение на състоянието на правовата държава, политическата култура, реда и законността, за огромно съжаление, България е на последните места в ЕС.

В българското общество трайно се е настанило чувството за липса на справедливост, на недоверие към държавните институции, политическите партии и техните лидери, както и усещането за властващи във всички области и на всички нива на политическия и обществен живот, безнаказана и нагла корупция, както и масова (и като че ли вече „философски” приета за „напълно нормална”), практика на тежки злоупотреби със служебно положение.

Наследената от времената на „реалния социализъм” и „икономиката на дефицита”, порочна система на „връзкаство”, „шуробаджаначина”, протезиране у фаворизиране на „нашия човек”, все още действа с пълна сила във всички сфери на политическия, икономическия и стопанския живот в нашата страна, като нейно пряко следствие се явява изключително негативният факт, че кариерното и професионалното развитие на отделния гражданин, не зависят само от неговия образователен ценз, професионална квалификация и личностни характеристики, а до голяма степен и от горепосочените фактори.

Поставен в подобна житейска ситуация, индивидът със стабилни морални устои и устойчиви нравствени ценности, би избрал емиграцията в страни с утвърден правов ред и високо развити обществен морал и политическа култура, пред състоянието на сложен морален конфликт, изискващ тежки компромиси, конформизъм и примиренческа адаптация спрямо горепосочените крайно негативни обществени явления.²⁰⁸

²⁰⁸ Вж. Цочев, И. *Специфика на трудовата мобилност на български граждани в страните-членки на мрежата за услуги по заетостта EURES*, Русенски университет „Ангел Кънчев”, 2014

Въпросът, дали това поведение представлява „бягство от реалността“, „неспособност за поемане на отговорност“, „отказ от борба с трудностите“, „предателство спрямо родната страна“, „игра на ТУК и ТАМ“ или се касае за нормална човешка реакция, поради това, че всеки има пълно право сам да търси възможности за изпълнена реализация и щастлив живот (независимо, дали в родината си или извън нея), е отново силно дискусионен.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Директен, точен и еднозначен отговор относно това, дали трудовата мобилност на българските граждани е процес с преимуществено положителни или отрицателни за нашата страна, последици, не може да бъде предоставен.

Неоспорим факт е, че това е един изключително сложен процес и неговото въздействие върху социално-икономическото, регионално, културно и образователно развитие на нашата страна, върху демографската структура на нейното население, както и върху определени аспекти на нейната вътрешна и външна политика е съществено. В същото време, практически не е възможно това влияние да бъде прецизно измерено посредством количествени или качествени методи.

В тази ситуация, от изключителна важност е, тези последици да бъдат детайлно анализирани и да бъдат предприети съответните дългосрочни законодателни мерки и национални политики, които (в максимална степен) едновременно да смекчат отрицателните последици и да катализират положителните.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] Маурер. А. Политика в областта на заетостта. В: Тематичен справочник "Европа от А до Я", Фондация „Конрад Аденауер“, 2002;

[2] Рот, Ф. Изобретяването на Европа. От Европа на Жан Моне до Европейския Съюз, Кралица Маб, 2008;

[3] Францмайер Ф. Политика в областта на заетостта. В: Тематичен справочник "Европа от А до Я", Фондация „Конрад Аденауер“, 2004;

[4] Хофстеде, Хертт Култури и организации. Софтуер на ума, Класика и стил, 2001;

[5] Хофстеде, Херт Ян и др., Изследване на културата: Упражнения, истории и синтетични култури, Класика и стил, 2003;

[6] Цочев, И. Мрежата за услуги по заетостта EURES – инструмент на социалната политика на Европейския съюз, Русенски университет „Ангел Кънчев“, 2011;

[7] Цочев, И. Специфика на трудовата мобилност на български граждани в страните-членки на мрежата за услуги по заетостта EURES, В: НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ - 2014, том 53, серия 5.2, Русенски университет „Ангел Кънчев“, 2014;

[8] Агенция по заетостта, Европейски дни на труда, 2015.

<http://eures.bg/news.asp?id=8&nid=277&page=1>

[9] Агенция по заетостта, Приложение 1 - Равнище на безработица, предлагане и търсене на трудовия пазар, 2015.
<http://www.az.government.bg/bg/stats/view/2/165/>

[10] Георгиев, Огнян, България на три скорости, Capital.bg, 2015.
http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2015/03/20/2496147_bulgariia_na_tri_skorosti/

[11] Михайлова, Паулина, (Без)работна ръка, Capital.bg, 2015.
http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2015/10/16/2630214_bezrabotna_ruka/?ref=embedfp&source=www.dnevnik.bg

- [12] Папакочев, Георги, Добре, че са българите в чужбина, Dw.com, 2014. <http://www.dw.com/bg/добре-че-са-българите-в-чужбина/a-17518399>
- [13] Цеков, Николай, Демографското потъване на България, Dw.com, 2014. <http://www.dw.com/bg/демографското-потъване-на-българия/a-17354488>
- [14] Цеков, Николай, Ползата от българите в чужбина, Dw.com, 2014. <http://www.dw.com/bg/ползата-от-българите-в-чужбина/a-17451967>
- [15] Dnevnik.bg, Всеки пети българин е беден, 2015. http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2015/10/16/2630149_vseki_peti_bulgarin_e_beden/
- [16] Money.bg, Бизнесът изпитва остър „глад“ за 190 професии, 2015. http://money.bg/economics/biznesat-izpitva-ostar-glad-za-190-profesii.html?utm_source=news&utm_medium=banner&utm_campaign=RSS
- [17] Segabg.com, Емигрантите са внесли повече пари у нас отколкото инвеститорите, 2015. <http://www.segabg.com/article.php?id=774086>
- [18] Adevarul.ro, Macovei, nominalizată în Bulgaria pentru un premiu destinat celor care luptă împotriva corupției, 2015. http://adevarul.ro/news/politica/macovei-nominalizata-bulgaria-premiu-destinat-celor-lupta-coruptiei-1_5563049fcfbc376e359327b6/index.html
- [18] Dumont, Emma, Quels sont les avantages d'avoir un premier emploi à l'étranger?, linkedin.com, 2015. <https://www.linkedin.com/pulse/quels-sont-les-avantages-davoir-un-premier-emploi-à-l'étranger-dumont?trk=hp-feed-article-title-hpm>
- [19] European Commission, CVM, Assessing ongoing progress by Bulgaria and Romania, 2015. http://ec.europa.eu/cvm/index_en.htm
- [20] Eurostat, Monthly minimum wages - bi-annual data, 2015. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_cur&lang=en
- [21] Lemonde.fr, Elections régionales : « Choc » et « menace » du FN font la une des quotidiens régionaux, 2015. http://www.lemonde.fr/elections-regionales-2015/article/2015/12/07/choc-et-fn-aux-portes-du-pouvoir-font-la-une-des-quotidiens-regionaux_4826580_4640869.html
- [22] Mancino, Davide, Cervelli in fuga, un problema non solo italiano. Ecco chi sono e dove vanno i nostri emigranti, Espresso.repubblica.it, 2015. <http://espresso.repubblica.it/inchieste/2015/03/31/news/cervelli-in-fuga-chi-sono-dove-vanno-italiani-emigranti-1.206680>
- [23] Pogány, István, Viktor Orbán, Refugees And The Threat To Europe, Socialeurope.eu, 2015. <http://www.socialeurope.eu/2015/11/viktor-orban-refugees-and-the-threat-to-europe/>
- [24] Pravda.sk, Fico podpísal zvýšenie minimálnej mzdy na 405 eur, 2015. <http://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/370816-fico-podpisal-zvysenie-minimalnej-mzdy-na-405-eur/>

За контакти:

Ивайло Цочев, Докторант към Катедра „Европеистика и международни отношения“, Факултет „Бизнес и мениджмънт“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, E-mail: itzotchev@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.